

М.І. Леоненко

кандидат юридичних наук

А.О. Коцар

Класичний приватний університет

**КРИМІНАЛЬНЕ ПРОВАДЖЕННЯ НА ПІДСТАВІ УГОД:
УКРАЇНА І ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД**

У статті на основі нового кримінального процесуального кодексу України та зарубіжного досвіду проводиться дослідження інституту угод.

Ключові слова: інститут угод, медіація, примирення, угода з потерпілим, угода з правосуддям.

I. Вступ

Запровадження інституту угод у кримінальному процесі України є новелою в українському законодавстві, у зв'язку з чим з'являється необхідність дослідження нового інституту як в Україні, так і в інших країнах світу. Адже на сьогодні серед найскладніших і відносно найменш досліджених теоретичних і практичних питань вітчизняного кримінального та кримінально-процесуального права інститут угод є актуальним і малодослідженим.

Питання, що стосуються кримінального провадження на підставі угод, у своїх працях висвітлювали такі науковці, як: Х.Д. Алікперов, Ю.В. Баулін, О.М. Боброва, І.А. Войтюк, Л.М. Володіна, Л.В. Головка, О.А. Губська, О.О. Дудоров, В.В. Землянська, Л.В. Лобанова, В.Т. Маляренко, В.М. Трубников, М.І. Хавронюк, Л.А. Хруслова та ін. Їхні дослідження зробили вагомий внесок у теорію та практику кримінального судочинства.

II. Постановка завдання

Мета статті полягає у дослідженні інституту угод в українському та зарубіжному законодавстві.

Для досягнення зазначеної мети було поставлено такі завдання:

- дослідити історичний розвиток та наявність в історії кримінального процесу України законодавчого закріплення інституту угод;
- проаналізувати законодавство зарубіжних країн щодо наявності інституту угод у цих країнах;

III. Результати

Економічна і соціальна рада при ООН 24 липня 2002 р. ухвалила резолюцію "Про основні принципи програм відновлювального правосуддя у кримінальних справах", яка рекомендує всім країнам розвивати та впроваджувати програми відновлювального правосуддя у національне судочинство.

Відповідно до вимог Рамкового рішення Ради ЄС "Про місце жертв злочинів у кримінальному судочинстві" (2001/220/ ХНА від 15.03.2001 р.) кожна країна-учасниця повинна намагатися сприяти медіації в кримінальних справах [1, с. 359; 2, с. 238].

Запровадження інституту угод в Україні має на меті забезпечення принципу процесуальної економії, зменшення витрат на ведення процесу, а також забезпечення потерпілому права на швидке і повне відшкодування заподіяної шкоди.

Найбільш відомим інструментом відновного правосуддя є застосування медіації [3].

Сутність медіації полягає в тому, що особа, яка вчинила заборонене кримінальним законом діяння, відшкодовує шкоду відповідно до угоди, що її укладають сторони, а прокурор відмовляється від порушення публічного позову.

Так, відповідно до ст. 468 Кримінального процесуального кодексу України (далі – КПК), у кримінальному провадженні можуть бути укладені лише дві угоди:

- 1) угода про примирення між потерпілим та підозрюваним чи обвинуваченим;
- 2) угода між прокурором та підозрюваним чи обвинуваченим про визнання винуватості.

Слід зазначити, що перший вид угоди не є абсолютно новим для вітчизняного законодавства, однак у новому КПК перелік правопорушень, для яких можливе укладення угоди про примирення, значно розширено.

Другий вид угод – про визнання винуватості – є новим інститутом кримінального процесуального права.

Отже, угода про примирення – це угода між потерпілим та стороною захисту, у якій названі сторони узгоджують умови відповідальності підозрюваного або обвинуваченого за умови вчинення ним дій, спрямованих на відшкодування шкоди, завданої кримінальним правопорушенням.

Особливістю угоди про примирення є те, що її укладення залежить не тільки від вирішення питань щодо порядку та умов відновлення майнової сфери потерпілого, а й від задоволення його моральних потреб (набуття відчуття безпеки, розкаяння підозрюваного (обвинуваченого, підсудного), зникнення міжособистісного конфлікту тощо).

У свою чергу, угода про визнання винуватості – це вже угода між прокурором та підозрюваним (обвинуваченим), у якій названі сторони узгоджують умови відповідальності підозрюваного або обвинуваченого залежно від його дій після початку кримінального провадження або після вручення письмового повідомлення про підозру щодо співпраці у викритті кримінального правопорушення.

Угода має на меті, з одного боку, пом'якшення покарання обвинуваченого, а з другого – зменшення навантаження на систему здійснення правосуддя у кримінальних справах, процесуальне спрощення розгляду справ.

Для обвинуваченого перевагами укладення угоди про визнання винуватості є: звільнення від кримінального переслідування; уникнення невизначеності щодо покарання у суді; кримінальна відповідальність за менш тяжкий злочин; у деяких випадках – застосування альтернативного покарання або його зниження. Перевагами угоди про визнання винуватості для прокурора є такі: можливість зменшення бюджетних витрат та економія процесуального часу; зниження навантаження прокуратури за підтримання державного обвинувачення; внесок в ефективність системи кримінального судочинства; певною мірою усувається перспектива подальших апеляцій.

Незважаючи на те, що інститут угод з правосуддям є новим в Україні, у розвинутих демократичних країнах він уже давно активно застосовується.

На думку деяких учених, інститут угод з правосуддям з'явився дуже давно: схожий на нього існував у Британії вже в середні віки. На той час "апеляція покаянного" передбачала, що підсудний міг уникнути смерті, якщо допомагав розкрити злочини, скоєні іншими.

Проте прийнято вважати, що угода з правосуддям у сучасному вигляді виникла все-таки на території США. Це поняття першим увів юрист Реймонд Молі в 1839 р. Проте, досліджуючи історію інституту угод з правосуддям, можна впевнено сказати, що так чи інакше такий інститут має місце й у тих країнах, де вона не передбачена законодавчо. Навіть у радянські часи існувала практика окремих домовленостей право-

охоронних органів з обвинуваченими, просто вона не була закріплена юридично [4].

Прихильники угоди з правосуддям пояснюють свою позицію тим, що подібні інститути істотно сприяють розкриттю найбільш складних, багатоепізодних групових злочинів. Противники ж, вказуючи на історичний досвід Британії, де в середні віки цей інститут припинив своє існування, говорять про те, що можливість отримати менше покарання в обмін на обмову інших осіб дає можливість уникнути вироку винним і притягти до відповідальності невинних [4].

Угоди з правосуддям також застосовуються в кримінальному судочинстві Англії. Британські вищі суди, не відкидаючи саму можливість укладення сторонами таких угод, у край негативно ставляться до участі суддів у проведенні переговорів між обвинуваченням і захистом (що нерідко має місце в США). Сторони не мають права звертатися в Англії до суду за роз'ясненням питання про те, який захід покарання буде призначений обвинувачуваному у випадку визнання їм винуватості (в одержанні подібної інформації вони дуже зацікавлені, особливо захист). Якщо обвинувачений визнав винуватість, попередньо з'ясувавши в судді своє конкретне покарання, то таке визнання має розглядатися як змушене і нікчемне (рішення Апеляційного суду в справі Тернера 1970 р.) [5].

Якщо розглянути кримінальний процес Іспанії, то там сьогодні активно застосовується інститут "згоди", передбачений ст. 655 і 694–700 УПК 1882 р. (зі змінами 1988 р.). Обвинувачення направляє до суду клопотання про призначення покарання строком до шести років. Якщо на початку розгляду обвинувачений вирадить свою формальну згоду із кваліфікацією злочину та запропонованим обвинуваченням покаранням, то суд, не проводячи судового засідання, виносить вирок, яким затверджує покарання, погоджене сторонами. Отже, йдеться про визнання винуватості, але не про угоду. Схожа процедура – у УПК Португалії 1987 р., де вона застосовується тільки у справах про злочини, що передбачають покарання не більше шести місяців ув'язнення (ст. 392). Хоча, на відміну від Іспанії, у Португалії таке спрощене провадження може мати місце лише у справах про малозначні злочини, причому із застосуванням відносно "м'яких" покарань (в основному майнових).

УПК Італії 1989 р. передбачає дві відповідні процедури. Насамперед, це так зване "прискорене провадження", передбачене ст. 438–443 УПК 1989 р., яке застосовується практично в усіх кримінальних справах без винятку, у тому числі справах про тяжкі злочини, підсудні італійському суду асизів.

Крім прискореного провадження в сучасному кримінальному процесі Італії існує й інший інститут: процедура “призначення покарання за клопотанням сторін” (ст. 444–448 УПК).

Аналоги згаданих “угод” існують і в законодавстві Данії, Норвегії, Голландії.

Є й німецькі “кримінально-процесуальні угоди”. Вони не мають законодавчої бази, розвиваючись виключно “на практиці” як заходи, що дають змогу дещо розвантажити кримінальну юстицію.

Російському законодавству також відома угода з правосуддям. Так, у 2009 р. президентом Російської Федерації Д. Медведєвим було підписано Закон “Про внесення змін до Кримінального кодексу Російської Федерації і Кримінально-процесуальний кодекс Російської Федерації”, який передбачає введення особливого порядку винесення судового рішення при укладенні досудової угоди про співпрацю – так званої угоди з правосуддям.

Аналіз російського правового інституту свідчить про його подібність до американської угоди, що вбачається в умовах застосування, правилах реалізації тощо. Разом з тим ця подібність не дає підстав для висновку про єдину природу американської і російської моделей угод. Що ж до їх відмінності, то, наприклад: у Росії позиція суду більш активна, ніж у США, російська процедура угоди застосовується у вужчій категорії справ [6; 7].

IV. Висновки

Отже, закріплення у кримінальному процесуальному законі інституту угод полягає у створенні нової ідеології кримінальної політики нашої держави: протидія злочинності через компроміс, договір. Без інституту угод концепція компромісу позбавлена своєї основи. Правовий інститут, передбачений главою 35 КПК, має стати не виключною, а звичайною, найпоширенішою формою реалізації державного кримінального переслідування у справах публічного обвинувачення. Це радикальним чином прискорило б кримінальне судочинство і дало б змогу скоротити як судовий, так і слідчий апарати.

Цей інститут має стимулювати осіб, які вчинили кримінальні правопорушення, йти на співпрацю з владою. Прокурор може обіцяти підозрюваному (обвинуваченому) застосувати цей інститут взамін на співпрацю з владою.

Вивчення досвіду зарубіжних країн (Англія, Італія, Іспанія, Німеччина, Російська

Федерація, США, Франція та деяких інших країн) свідчить про його ефективність. Проте закріплена в КПК України модель угоди про визнання винуватості не є копією жодного із іноземних варіантів, оскільки в ній, на нашу думку, більш-менш враховано особливості нашої правової системи.

Основна проблема, з якою може зіткнутися наша держава при практичному застосуванні такого інституту, як угода про визнання винуватості, – це можливі корупційні прояви в діяльності прокурорів і суддів. У зв'язку з цим вчені та практики у сфері юриспруденції продовжують працювати над пошуком засобів, які допомогли б їх мінімізувати.

Список використаної літератури

1. Кримінальний процесуальний кодекс України : наук.-практ. коментар. / [за ред. В.Г. Гончаренко, В.Т. Нора, М.Є. Шумила] – Х. : Право, 2012. – 844 с.
2. Кримінальний процесуальний кодекс України : наук.-практ. коментар : у 2 т. / [Є.М. Блажівський, Ю.М. Грошевий, Ю.М. Дьомін та ін.; за заг. ред. В.Я. Тація, В.П. Пшонки, А.В. Портнова]. – Х. : Право, 2012. – Т. 2. – 664 с.
3. Перспективи впровадження відновного правосуддя в кримінальному судочинстві України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://naub.oa.edu.ua/2012/perspektyvy-vprovadzhennya-vidnovnoho-pravosuddya-v-kryminalnomu-sudochynstvi-ukrajiny>.
4. Пойда А. За корисні для слідства відомості можна отримати м'якше покарання / А. Пойда // Закон і бізнес. – 2012. – № 21(1060).
5. Хавронюк М.І. “Правопрокурорія”, або Деякі проблеми угоди про визнання винуватості [Електронний ресурс] / М.І. Хавронюк. – Режим доступу: http://www.zakonoproekt.org.ua/_pravopr-okurorija_-abo-deyaki-problemy-ughody-pro-vyznannya-vynuvatosti.aspx.
6. Коровкина И.Ю. Заключение досудебного соглашения о сотрудничестве (сделка с правосудием) [Электронный ресурс] / И.Ю. Коровкина. – Режим доступу: <http://pravo-zakon-advokat.ru/node/806>.
7. Серета Г. Особливості угоди про визнання винуватості в кримінальному провадженні / Г. Серета // Вісник національної академії прокуратури України. – 2012. – № 2. – С. 5–9.

Стаття надійшла до редакції 01.04.2013

Леоненко М.И., Коцар А.О. Криминальное производство на основании соглашений: Украина и зарубежный опыт

В статье на основе нового Уголовного процессуального кодекса Украины и зарубежного опыта проводится исследование института сделок.

Ключевые слова: институт соглашений, медиация, примирение, соглашение с потерпевшим, сделка с правосудием.

Leonenko M, Kotsar A. Criminal proceedings on the basis of agreements: Ukraine and foreign experience

In the article the introduction of transactions in a criminal trial of Ukraine, is a novelty in the Ukrainian legislation. This institute is designed to ensure the principle of procedural economy, reducing the cost of doing the process, and to ensure the victim the right to a speedy and full recovery of damages.

The article considers two types of transactions. First – this is a reconciliation agreement between the victim and the suspect or the accused, the second type of transaction – an agreement between the prosecutor and the suspect or the accused on conviction.

Advantages to the defendant to enter into a plea agreement are: exemption from prosecution, avoiding uncertainty about punishment in court, criminal liability for a less serious crime, in some cases – the use of an alternative punishment or decline. The advantages of a plea agreement for a prosecutor are: the ability to reduce budget costs and time saving procedure, reducing the load on prosecutors State prosecution, contribute to the effectiveness of the criminal justice system, to some extent eliminated the prospect of further appeals.

Despite the fact that the institution deals with the justice system is new to Ukraine in the developed democratic countries, it has long been widely applied.

This institution should encourage the perpetrators of crimes, to cooperate with the authorities. The prosecutor can not promise a suspect (accused) to apply the institution in exchange for cooperation with the government.

The main problem that may face our nation in the practical application of such an institution as the plea agreement – possible corruption in the work of prosecutors and judges. In this regard, scholars and practitioners in the field of law continue to work for money, which would help to minimize them.

Key words: Institute of agreements, mediation, conciliation agreement with the victim, the agreement with the justice system.